

Verslag workshop 4: ervaringsuitwisseling selectief mutisme in de school

Hoe kan je binnen een schoolomgeving omgaan met de spreekangst van een kind? Hoe kan je deze spreekangst ondersteunen in de school en samenwerken met therapeut, kind en ouders? **Kristel Deferme**, leerkracht en master psycholoog, begeleidt deze workshop samen met CLB-collega, ervaringsdeskundige en schoolpsycholoog, **Els De Jonghe**.

De zorg voor selectief mutisme kan als een zorgcontinuüm opgevat worden. Verschillende fasen lopen door elkaar heen. De overgang tussen de verschillende fasen gebeurt in stappen, vooruit of opnieuw achteruit.

FASE 0

Dit is de brede basiszorg: alles wat een school kan doen om ervoor te zorgen dat kinderen graag, op een goede manier, naar school kunnen gaan.

Een veilig klasklimaat creëren betekent onder meer:

- De leerkracht treedt consequent op en is betrouwbaar. Het kind voelt zich op z'n gemak en weet wat het aan de leerkracht heeft.
- Er is een vaste manier van werken: het boezemt vertrouwen in bij het kind. Er is geen angst om iets fout te doen. Bij een kringgesprek: wie GRAAG iets wil vertellen al dan niet met behulp van een klaspop.
- De leerkracht heeft duidelijke verwachtingen en het kind weet wat de verwachtingen naar gewenst gedrag zijn.
- Hulp vragen: dit kan door hulp te vragen of een kaartje op de bank te leggen.
- Speciale activiteiten moeten goed gekaderd en aangekondigd worden. Vaak weten kinderen niet wat er van hen verwacht wordt. 'Moet ik iets doen?' 'Mag ik gewoon luisteren?'
- Iets vertellen is niet verplicht: dit is voor alle kinderen belangrijk! Niet zomaar onverwachts iemand aanduiden: het is beter om de rij af te lopen of een vast patroon te hebben. Er moet een mate van zekerheid of voorspelbaarheid zijn.
- Een school moet zich laagdrempelig opstellen om toegankelijk te zijn voor ouders. Dit betekent niet dat ouders elke dag aan de deur moeten staan, maar er moet regelmatig wisselwerking zijn.
- Een goed inschrijvingsbeleid: bepaalde bezorgdheden moeten aangegeven kunnen worden. Zeker wanneer het kind overstapt vanuit een andere school. Stappen die in een vorige school ondernomen zijn, moeten ook in de nieuwe school verder gezet kunnen worden.
- Een preventief beleid met klasoverschrijdende leerlijnen rond gevoelens bijvoorbeeld. Kinderen moeten leren dat het normaal is om over gevoelens te praten en ze te benoemen. Als leerkracht kan je regelmatig vragen stellen en werken met smileys over

gevoelens in bepaalde situaties. Sommige kinderen geven aan dat ALLES fijn was, gewoon om de leerkracht te plezieren. 'Wat was er dan precies fijn?' Dit kan voor een kind een ontlaadmoment zijn om tussendoor de spanning af te bouwen.

- Smileys kunnen ook thuis gebruikt worden. Zo kan je als ouder voorkomen dat er 'bommen' ontploffen wanneer een kind zich in een veiligere situatie bevindt. Feiten komen dikwijls pas later naar boven.
- Het lerarenteam moet selectief mutisme kennen en weten wat het voor het kind precies inhoudt.

Sociale contacten tussen leraar en kind, kind en andere kinderen stimuleren:

- Een leerkracht kan stimuleren dat kinderen per twee samenwerken. Kinderen kunnen elkaar helpen, ook al is het zonder woorden. Voor de speeltijd kunnen afspraken gemaakt worden door de leerkracht: wie gaat welk spel doen? Wat gaan jullie spelen? Dit met als doel dat kinderen minder worden uitgesloten.
- Ouders kunnen kinderen van de school thuis uitnodigen, vooral die kinderen waarover ze veel spreken. Zo kan het kind een betere band opbouwen met een aantal kinderen uit de klas.
- In het secundair kan een tweedaagse aan het begin van een schooljaar helpen om een band op te bouwen. Als leerkracht humor gebruiken, kan helpen om alles wat luchtiger en fijner te maken om naar de klas te komen.

FASE 1

In deze fase observeren we het kind en bespreken de zorg:

- Observeer het kind: wanneer spreekt het kind? met wie? spreekt het kind met andere kinderen? stopt het kind met spreken wanneer een leraar aankomt? hoe reageert het kind in verschillende situaties?
- Bespreek de zorg: ga samen met de ouders en andere leerkrachten op zoek naar oplossingen. Ook leerkrachten moeten tijdig de ouders op de hoogte brengen. Het kind kan bijvoorbeeld thuis praten, maar op school niet.
- Consulteer het CBL indien nodig: zij zetten verdere stappen in fase 2.
- Maak een angsthiërarchie: welke situaties wekken angst op? Wat belemmert het kind? Wanneer klapt het kind toe: op formele momenten, bij andere kinderen? Dit moet zorgvuldig in kaart gebracht worden.

Na deze fase van analyse treden we in actie:

- Een stappenplan opstellen.
- Spraakbevorderende opdrachten aanbieden. Gesloten vragen stellen, daarna meerkeuze- en open vragen stellen.
- Alternatieven voor mondelinge communicatie (pictogrammen) aanbieden, bijvoorbeeld schriftelijke in plaats van mondelinge testen aanbieden. Of thuis leesopdrachten en spreekbeurten laten opnemen.
- Het niet-spreken negeren! Niet teveel benoemen dat een kind niet spreekt.
- Net teveel 'fier' zijn wanneer het kind dan wel spreekt. Doe hierover heel normaal, ook al ben je blij met dit gedrag. Je kan ook non-verbaal motiveren zoals een schouderklopje geven.
- Lang genoeg hetzelfde herhalen vooraleer volgende stappen te zetten.

- Het kind steeds laten deelnemen aan activiteiten: het kind mag geen uitzondering worden. Niet dramatiseren !
- Spreek nooit in de plaats van het kind. Kondig veranderingen steeds aan.
- Een kind kan een spreekbeurt schriftelijk uitwerken en met prentjes aantonen. De leraar kan bijstaan in de mondelinge voorstelling. Ook andere kinderen kunnen met oplossingen komen.
- Een kind met selectief mutisme kan beter achteraan zitten, dan heeft het kind overzicht, maar dit is wel van kind tot kind afhankelijk.
- Observeer met wie het kind vaak en graag samenwerkt en speelt. Laat het groepswork doen in een kleine groep en breidt het daarna uit naar meerdere kinderen in een groep. Kinderen willen soms wel iets anders dan wat je verwacht. Bijvoorbeeld een leerkracht kan denken dat het kind bij zijn beste vriend wil zitten, maar misschien wil het dat net niet.
- Voer regelmatig feedback gesprekken met het kind zelf en overleg met de ouders en de klasgroep. Een leerkracht kan eventueel het kind thuis bezoeken waar het wel praat

FASE 2

Dit is de fase van het handelingsgericht diagnostisch traject (HGD):

- Verschillende hypothesen worden getoetst: selectief mutisme, taalontwikkeling, motoriek, zindelijkheidstraining,... Daarna volgt er multidisciplinair overleg en een eventuele doorverwijzing naar een centrum of therapeut. Het CLB mag geen diagnoses stellen. In afwachting van een doorverwijzing kunnen de stappen van fase 1 al wel gezet worden.
- De multidisciplinaire diagnostische hypothese is belangrijk voor een doorverwijzing en het opstarten van GON type 3.
- Een gon-begeleiding (een leerkracht uit het buitengewoon onderwijs) kan ingeschakeld worden. In het M-decreet zou selectief mutisme onder angststoornissen en dus onder type 3 vallen bij gedrags- en emotionele stoornissen. De Vlaamse overheid moet dit nog verder op punt stellen.
- Een gon-begeleiding wordt altijd opgestart vanaf september, ten laatste op 1 oktober. Twee uur per week wordt het kind begeleid en dat gedurende 1 à 2 uur/week tijdens het schooljaar.
- Een kind met selectief mutisme volgt bij voorkeur cognitieve gedragstherapie. Het kind wordt in stapjes blootgesteld aan spreken (gradual exposure). Soms moet er door een privé-psycholoog verder op gezinsniveau gewerkt worden. Thuisbegeleiding voor kinderen met selectief mutisme wordt nauwelijks gedaan.

Een voorbeeld van enkele stappen tijdens een behandeling:

- Starten met blaassessies, bij voorkeur 2 x 25 min i.p.v. 50 minuten. Wil het kind niet blazen? Dan gebruik je een bellenblazer. Soms kan het maanden duren vooraleer het kind de eerste klanken laat horen bij het blazen.
- De leraars moeten realistische eisen stellen, ook bij leestesten. Misschien kan iemand anders de leestesten afnemen? Er moet steeds voldoende interactie zijn tussen de gon-begeleider en de leerkracht.
- Een spreekbeurt kan met video-opnames gedaan worden; of via digitale media kan er ook gecommuniceerd worden. Er kan ook met kaartjes gewerkt worden. Een kind krijgt

bijvoorbeeld rode kaarten. Als er iets gebeurt wat het kind niet fijn vindt, dan kan het na speeltijd een rode kaart afgeven aan de leerkracht.

- Met de klas kan besproken worden waarom het kind niet wil spreken. De leerkracht moet aangeven dat elk kind anders is. 'Sommige kinderen zijn bang van spinnen, anderen van hoogtes of van spreken.' Je kan kinderen bepaalde situaties laten naspelen. Soms wil het kind met selectief mutisme dit klasgesprek niet bijwonen, maar wil het wel de reacties horen achteraf.
- Inspelen op de vraag en nood van een kind is belangrijker dan vasthouden aan patronen. Een leidraad of stappenplan hebben is handig. Volg vooral het tempo van het kind. Ook al neem je een schooljaar lang geen leestest af. Wanneer het kind drukt voelt, gaat het niet vooruit. Het algemeen welbevinden van het kind moet bewaakt worden.
- Thuis en op school kan bij voorkeur hetzelfde beloningssysteem gebruikt worden.

Veranderen van school en/of de overstap van het lager naar het middelbaar onderwijs:

- Wanneer het niet-spreken te lang blijft duren, kan het raadzaam zijn om van school te veranderen. Een verandering van school kan de druk wegnemen. Het imago van 'niet-sprekend' kind kan daardoor wegvallen.
- Naar het middelbaar onderwijs? Schrijf de vragen op die het kind zelf wil weten over de school en de overstap. Lijst zelf een aantal vragen op en maak een afspraak met de zorgcoördinator. Soms bezoekt een klas een school of kan iemand uit het 6de middelbaar aangesteld worden als 'meter'. Moet de problematiek aan de nieuwe klas uitgelegd worden? Dat kan maar dit hoeft niet. Het is een beetje afhankelijk van wat het kind zelf wil.

FASE 3

Dit komt niet zo vaak voor, wel als het kind helemaal niet meer functioneert en er andere stoornissen (autisme spectrum stoornis, spraak en taalstoornissen) voorkomen. Het kind stapt dan over naar type 7 of type 9 van het buitengewoon onderwijs. Alleen het CLB is gemachtigd om een gemotiveerd verslag op te maken met een overzicht van alle noden van het kind.